

Stiftung Hamburger Gedenkstätten und Lernorte Jean-Dolidier-Weg 75 21039 Hamburg

Jaarlijkse nieuwsbrief aan de overlevenden van
het concentratiekamp Neuengamme, aan
nabestaanden en familieleden en aan de vrienden
van ons herdenkingswerk

Prof. Dr. Detlef Garbe
Vorstand
Telefon: 040 | 428 131 - 511
detlef.garbe@gedenkstaetten.hamburg.de

Dr. Oliver von Wrochem
Leiter der KZ-Gedenkstätte Neuengamme
Telefon: 040 | 428 131 - 515
oliver.vonwrochem@gedenkstaetten.hamburg.de

Hamburg, den 16.12.2021

Geachte dames en heren, beste vrienden,

opnieuw hebben wij allen een jaar beleefd dat in hoge mate werd gekenmerkt door de gevolgen van de Coronapandemie. Opnieuw moesten evenementen worden afgelast, uitgesteld of verplaatst naar de digitale ruimte. In de eerste maanden van het jaar moesten de tentoonstellingen in het herinneringscentrum KZ Neuengamme en in de andere tot de "Stichting gedenkplaatsen en leerplaatsen in Hamburg" behorende dependances, gesloten blijven. Intussen was er enige hoop toen wij op 12 maart open mochten gaan, maar toen verslechterde de algemene situatie snel en slechts 8 dagen later moesten wij alweer sluiten. De heropening onder de bekende beperkingen van de infectiebestrijding kon in Neuengamme pas op 18 mei plaatsvinden, in de andere plaatsen nog later. Groepsbegeleidingen en educatieve diensten konden pas in juni weer beginnen.

Ook de herdenkingsevenementen ter gelegenheid van het jubileum van de bevrijding vielen opnieuw in de tijd van een lockdown. Maandenlang waren wij met de verenigingen van de Amicale Internationale KZ Neuengamme (AIN) bezig geweest om de in 2020 afgelaste evenementen dit jaar in te halen, maar toen moesten opnieuw reizen worden afgelast en uitnodigingen worden geannuleerd. Dit is bijzonder tragisch met het oog op de overlevenden, die nu zeer oud zijn.

Verscheidene mensen die het concentratiekamp Neuengamme als gevangenen hadden overleefd en die jarenlang bij de gedenkplaats betrokken waren geweest, zijn dit jaar overleden. Onder hen bevinden zich Roman Kamieniecki (Polen), Neonila Kurlyak (Oekraïne) Karl Salling Müller (Denemarken), Melitta Stein (VS), Elizabeth Just (Australië) en Mogens Henrik Nielsen (Denemarken). Sommigen stierven aan Covid 19. Wat hadden we ze graag nog eens ontmoet. Onze gedachten zijn bij hen en hun families.

Tenminste in digitale vorm konden we Neuengamme-overlevende Livia Fränkel verwelkomen op het 76e jubileum van de bevrijding. Zij en AIN-voorzitter dr. Martine Letterie stuurden vanuit Zweden en Nederland videoboodschappen naar de centrale herdenkingsplechtigheid, waarbij de Hamburgse eerste burgemeester dr. Peter Tschentscher, de minister van Onderwijs Karin Prien (Schleswig-Holstein) en Maria Bering, als vertegenwoordiger van de federale regeringscommissaris voor Cultuur en Media, op 3 mei voor 1.000 lege stoelen in het Klinkerwerk symbolisch het woord voerden. Aangezien het evenement door de NDR via internet

werd uitgezonden, konden althans op deze wijze gasten uit de hele wereld deelnemen. Ook de meertalige multimediereportage "Objects carry memories" werd zeer goed ontvangen. Over de hele wereld leverden voor het jubileum van de bevrijding overlevenden en familieleden indrukwekkende aandenkens en deelden zij zeer persoonlijke verhalen. De indrukwekkende "Scrollytelling" is nog steeds te zien op <https://www.kz-gedenkstaette-neuengamme.de/erinnerungen/>
Onze hartelijke dank gaat uit naar hen allen!

Op 8 mei konden wij ook de herlancering van het nieuw ontworpen Hamburgse gedenkportaal bekendmaken, uitgebreid met talrijke functies, informatie en locaties: <https://gedenkstaetten-in-hamburg.de/>

Wij hopen dat wij volgend jaar de evenementen ter gelegenheid van het jubileum van de bevrijding weer ter plaatse kunnen houden. Alle voormalige gevangenen van het KZ Neuengamme die nog in leven zijn, zullen worden uitgenodigd om aanwezig te zijn. We weten niet of hun hoge leeftijd hen nog in staat zal stellen een lange reis te maken. We kunnen alleen maar wensen dat sommigen nog in staat zullen zijn om deel te nemen.

Ondanks alle beperkingen hebben er in de afgelopen 12 maanden - voor ons het tweede jaar in onze nieuwe organisatievorm als stichting - veel activiteiten plaatsgevonden. In het herinneringscentrum KZ Neuengamme presenteerden wij de tentoonstelling van het Nederlandse fotografenduo Chris en Marjan "Snow in Summer: The Future of Remembrance", de reizende tentoonstelling van het Arolsen Archief "#StolenMemory", de tentoonstelling van fotograaf Stefan Weger "Luise. Archeologie van een onrecht" en, als opleving, onze speciale tentoonstelling "Overleefd! En nu? Oud-gevangenen in Hamburg na hun bevrijding". Bovendien waren wij te gast in de Centrale Bibliotheek van de "Bücherhallen Hamburg" met onze tentoonstelling "Rond de Alster - Hamburgse geschiedenis tijdens het nationaalsocialisme". Helaas konden wij dit jaar voor de eerste keer op de herdenkingsdag voor de slachtoffers van het nationaalsocialisme geen tentoonstelling in januari/februari in het stadhuis van Hamburg laten zien; de presentatie van de door ons voorbereide tentoonstelling "Het mag niet zo zijn dat het nationaalsocialistische verleden ons inhaalt". Extreemrechtse geweld in Hamburg van 1945 tot heden" moet zo snel mogelijk worden ingehaald.

Er vonden verschillende evenementen plaats in verband met jubilea: Ter gelegenheid van de 80e herdenkingsdag van de Duitse inval in de Sovjet-Unie hebben wij deelgenomen aan de reeks evenementen "Das Jahr 1941. Ereignis und Erinnerung" (Het jaar 1941. Gebeurtenis en herinnering), georganiseerd door verschillende universiteiten en instituten, met een paneldiscussie in het kader van het jaarlijkse congres van de Duits-Russische Historische Commissie en met een themadag over de Sovjet-krijgsgevangenen in het KZ Neuengamme. Op 16 mei hebben wij deelgenomen aan de herdenking van de deportatie van Noord-Duitse Sinti en Roma op het "denk.mal Hannoverscher Bahnhof". Op 25 oktober hebben wij samen met de Joodse gemeenschappen de deportatie van Noord-Duitse Joden naar Lodz, Minsk en Riga herdacht, 80 jaar geleden. Ter gelegenheid van de 40e verjaardag van de opening van het "Dokumentenhaus Neuengamme" vond op 21 oktober in het Museum voor Hamburgse Geschiedenis de manifestatie "Geschiedenis manipulatiebestendig maken" plaats, waaraan talrijke personen deelnamen die bij het herdenkingswerk in de jaren '80 betrokken waren.

Tegen het einde van het jaar vond van 10 tot 12 november het zevende "Forum Toekomst van het gedenken" plaats, in de aanloop naar de jaarlijkse conferentie van de AIN, met internationale deelname. We hebben dit jaar ook verschillende evenementen in Hamburg digitaal kunnen organiseren met overlevenden, zoals Marione Ingram, Dita Kraus, Helga Melmed en Marian Hawling.

Publicatieprojecten van dit jaar waren onder meer de tentoonstellingscatalogus "Das Stadthaus und die Hamburger Polizei im Nationalsozialismus", die tweetalig in het Duits en het Engels is gepubliceerd, en de korte gids "Konzentrationslager und Strafanstalten Fuhlsbüttel 1933-1945 - Geschichte des Ortes und Entwicklung der Gedenkstätte". Als tweede uitgave van de nieuwe reeks "Bijdragen tot de geschiedenis van de vervolging door de nationaalsocialisten" is het deel "Religieuze praktijk in concentratiekampen en andere nazi-gevangnissen" verschenen.

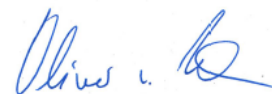
Als gevolg van de lange perioden waarin de herinneringscentra gesloten moesten blijven vanwege de Coronapandemie, hebben wij dit jaar, evenals het voorgaande jaar, een merkbare daling van het aantal bezoekers gekend. Niettemin waren wij verbaasd dat in de maanden augustus tot oktober de hoge bezoekersaantallen van de tijd "vóór Corona" konden worden bereikt. Tegen het einde van het jaar hadden in totaal ongeveer 70.000 mensen het herinneringscentrum KZ Neuengamme bezocht. In vergelijking met het totale aantal bezoeken in 2019 van 123.230 zal de daling dus waarschijnlijk ongeveer 40 procent bedragen. Het sociale samenzijn, het economische en het culturele leven lijden onder de pandemie. Net als iedereen hopen ook wij dat de tijden waarin we moeten werken en leven met de beperkingen die de infectiebescherming vereist, snel zullen voorbij zijn. En er moet voor worden gezorgd dat degenen die trachten maatschappijen te splitsen en solidariteit te ontlopen door complottideologieën en schuldigen aan te wijzen, niet bijdragen tot blijvende schade aan democratieën. Overal proberen extreemrechtse krachten de onzekerheid van veel mensen en hun ontevredenheid uit te buiten voor hun eigen doeleinden. Internationale aandacht is hier geboden om te voorkomen dat de geest van samenhangigheid wordt verdrongen door die van de tweedracht.

Wij wensen u allen veel sterkte in deze moeilijke tijd.

Namens al onze medewerkers wensen wij u een beschouwend einde van het jaar en een gezond, vredig 2022.

Prof. Dr. Detlef Garbe

Dr. Oliver von Wrochem